

Küllüoba'da Erken Tunç Çağı III Döneminde Kalınlaştırılmış Dudaklı (Bead-rim) Kâselerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi¹

|96|

Fatma ŞAHİN²

¹ Hakeme Gönderilme Tarihi: 05.05.2015; kabul tarihi: 07.12.2015.

² Fatma ŞAHİN, Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Balcalı-Sarıçam/
ADANA, fatmasahin@cu.edu.tr.

Keywords: Külliöba, Pottery, Bead-rim Bowl, Early Bronze Age, The Transitional Period into the Middle Bronze Age.

The beginnings of the Transitional Period into the MBA, we can speak of a discontinuity which can be defined as a “breaking point” in terms of cultural development: while inland western Anatolia was earlier an integral part of western Anatolia, the area appears to have become culturally and –most probably politically- aligned with Central Anatolia. This new period, called “Übergangsperiode” by W.Orthmann, is characterized particularly by a new type of pottery and spans 300 years from the middle of the EB III (ca. 2200 BC) up until the beginning of the Assyrian Colony Period.

Külliöba is the only excavation site in inland western Anatolia at which the Transitional Period into the MBA has been extensively investigated. This period, comprising 5 phases (IIE-IIA) at Külliöba, has been treated in two stages: a Proto-Transitional Period and a Transitional Period. The most diagnostic material group of the Transitional Period is the pottery. The bead-rim bowl is the most characteristic form for this period.

All these findings lead to the conclusion that the Transitional Pottery appeared first in the Proto-Transitional Period in the Phrygian Cultural Region, spreading from there into the Kızılırmak bend and eventually as far as the Central Black Sea Region in the North and the Konya Region in the South.

|97|

Anahtar Kelimeler: Külliöba, Çanak Çömlek, Kalınlaştırılmış Dudaklı Kâse, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi

Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi'nin başlarında, kültürel gelişim bağlamında, adeta 'kırılma noktası' olarak nitelendirilebilecek önemli bir değişiklikten söz edilebilir: İç batı Anadolu'nun kuzey kesimi daha önce Batı Anadolu'nun bir parçasıyken, bu dönemde Orta Anadolu'nun kuzey kesiminde ortaya çıkan olası yeni bir kültürel/politik oluşumun ayrılmaz bir parçası olur. Bu yeni oluşum, özellikle yeni bir çanak çömlek grubu ile karakterize olur. İşte Orta Anadolu'da, ETÇ III ortalarından (MÖ 2200) Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin başına kadar olan yaklaşık 300 yıllık bu süreç W. Orthmann tarafından (Übergangsperiode) olarak adlandırılmıştır. Külliöba yerleşmesi, iç batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi'nin en kapsamlı araştırıldığı tek yerleşim yeri konumundadır. Beş mimari evre içeren (IIE-IIA) OTÇ'ye Geçiş Dönemi, “Öncü Geçiş Dönemi” ve “Geçiş Dönemi” olarak iki aşamada incelenmiştir. OTÇ'ye Geçiş Dönemi'nin tanımlanmasında en belirleyici malzeme çanak çömlektir. Bu grup içindeki “Kalınlaştırılmış Dudaklı Kâseler” (Bead-rim bowl) dönem için en karakteristik ve en önemli formu oluşturur.

Bütün bunlar bize Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi çanak çömleğinin ilk olarak “Öncü Geçiş Dönemi” olarak tanımladığımız aşamada, Frigya Kültür Bölgesi içinde şekillendiğini ve zamanla önce Kızılırmak Kavsî'nin içine ve daha sonra da kuzeyde Orta Karadeniz Bölgesi'ne ve güneyde de Kızılırmak Kavsî'nin dışına ve Konya Ovası'na kadar yayıldığı izlenimini vermektedir.

1. Giriş

Batı ve Orta Anadolu'da, Erken Tunç Çağı II Döneminin sonlarından itibaren şehirciliğin gelişmeye ve merkezi yönetimlerin güçlenerek siyasal bir kimlik kazanmaya başlamasıyla birlikte ihtiyaçlar çeşitlenmiş ve uzak bölgeler arası kültürel ve ticari ilişkiler giderek yoğunlaşmıştır. Mezopotamya yönünden gelen bu etkilerin, özellikle Kültepe'den öğrendiğimize göre, ilk başlarda Kızılırmak kavsinin güneyindeki bölgede ve Kilikya'dan Eskişehir Bölgesi'ne kadar olan Konya ve iç batı Anadolu'da yayıldığı anlaşılmaktadır (Efe – Fidan 2006: 21; Sarı 2012: 216). Özellikle çömlekçi çarkının ve madencilikte yeni tekniklerin kullanılmaya başlaması (Müller-Karpe 1994: 13) ile kendini gösteren bu etkiler, çok geçmeden bir sonraki aşama olan Erken Tunç Çağı III başlarında en batıda Troas Bölgesi ve dolayısıyla Troya'ya kadar ulaşmıştır. Bazı araştırmacılar söz konusu Mezopotamya etkilerinin, Troya'da Anadolu sahilleri boyunca gerçekleştirilen deniz ticareti yoluyla ortaya çıktığını savunmaktadırlar (Mellink 1989: 319-329). T. Efe ise bu etkilerin Troya'ya, "Büyük Kervan Yolu" adını verdiği, Kilikya'dan Konya Ovası, İç Kuzeybatı Anadolu ve buradan da Eskişehir ve İznik-İnegöl ovaları üzerinden sağlanan kara ticaret yolu vasıtasıyla gerçekleştiği tezini öne sürmüştür. Efe bu görüşünü, özellikle çizilen güzergah üzerindeki bazı yerleşmelerde doğu ve batı kökenli çanak çömleğin ve bazı madeni eserlerin bir arada bulunmasına dayandırır (Efe 1988: 93-99; Efe 2007: 48-49).

|98|

Erken Tunç Çağı III Dönemi'nin başlarında kültür bölgelerinin sınırları fazla bir değişikliğe uğramadan aynı kalır (Bittel 1942; Lloyd – Mellaart 1962; French 1969; Efe 2003b; Efe 2004; Sarı 2012). Ancak, bu dönemin sonlarına doğru Geç Erken Tunç Çağı III ya da bir başka deyişle Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi'nin başlarında, kültürel gelişim bağlamında, adeta 'kırılma noktası' olarak nitelendirilebilecek önemli değişikliklerden söz edilebilir: İç Batı Anadolu'nun kuzey kesimi daha önce Batı Anadolu'nun bir parçasıyken, bu dönemde Orta Anadolu'nun kuzey kesiminde ortaya çıkan olası yeni bir kültürel/politik oluşumun bir parçası olur. Özellikle bu durum, Batı Anadolu'da ticaret ağının yeniden şekillenmesine ve söz konusu kervan yolunun eski önemini kaybetmesine yol açmış olabilir (Efe – Efe 2001: 55; Efe 2004: 23).

İlk aşamada, Eskişehir bölgesinden Kızılırmak kavsinin içine kadar olan coğrafyayı içine alan ve zamanla da sınırlarını güneye doğru genişleten bu yeni oluşum, özellikle yeni bir çanak çömlek grubu ile karakterize olur. İşte Orta Anadolu'da Erken Tunç Çağı III Dönemi'nin ortalarından Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin başına kadar olan yaklaşık 300 yıllık bu süreç (MÖ 2200-1950/1900) W. Orthmann tarafından (Übergangsperiode) olarak adlandırılmıştır (Orthmann 1963a: 9).

Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi'nde Kızılırmak Kavsi'nin kuzey ve güney kesimi olmak üzere, iki farklı çanak çömlek grubundan söz eden Orthmann; Aharköy, Tavşanlı ve Beycesultan yerleşmelerinde bulunan çanak çömlekten yola çıkarak İç Batı Anadolu'nun kuzey kesimini de Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi çanak çömleğinin yayılım alanı içine

dahil etmiştir (Orthmann 1963b: 50). Bu doğrultuda; Polatlı, Ahlatlıbel, Boğazköy ve Alacahöyük gibi yerleşmelerde ilk kez Orta Tunç Çağı’na Geçiş Dönemi’nde görülen çanak yapımı çanak çömleğin bölgenin hemen batısındaki bölgelerden bir etki ile ortaya çıkmış olabileceğini ileri sürmüştür (Orthmann 1963a: 100). Mellaart da benzer şekilde, “Hitit Malı” (Lloyd – Mellaart 1962: 261) olarak değerlendirdiği ve Hitit malının kökeni olarak gördüğü bu çanak çömleğin, Orta Anadolu’nun kuzeybatısında bir bölgede ortaya çıkararak buradan doğuya doğru Ankara bölgesine ve Orta Anadolu’ya, oradan da zamanla güneye yayılmış olabileceği görüşündedir (Mellaart 1970: 58).

Erken Tunç Çağı III Döneminde “Frigya Kültür Bölgesi” Orta Tunç Çağı’na Geçiş Dönemi çanak çömleğinin oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Sarı, Frigya Kültür Bölgesi ile Büyük Menderes-Yukarı Porsuk Kültür Bölgesi arasındaki sınırın Orta Tunç Çağı’na Geçiş Dönemi çanak çömleği yayılım alanının batı sınırı ile örtüştüğü görüşündedir (Sarı 2012: 193). Aynı sınır, Eski Hitit Dönemi tarihi coğrafya haritalarında çizilen Arzawiya-Hatti sınırı ile de örtüşmektedir (Sarı 2012: 193; Forlanini – Marazzi 1986). Diğer taraftan, T. Efe tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında saptanan Eskişehir-İnönü yakınlarındaki Bahçeşisar’da (Efe 1994: 5-34) bulunan bir grup çanak çömlek tamamen Geçiş Dönemi’nin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır.

Bu dönem çanak çömleğinin yayılım alanı, daha sonra Orta Anadolu’da tarih sahnesine çıkacak Hititler’in Eski Hitit dönemindeki çekirdek bölgesi ve nüfuz alanı ile uyuşmaktadır. Dolayısıyla, bölgede daha sonra Hitit siyasal ve kültürel birliğinin ortaya çıkmasına yol açacak koşullar ilk olarak Geçiş Dönemi’nde sağlanmış olmalıdır (Efe 2003a: 118-122).

Orta Anadolu’nun Geçiş Dönemi hakkında çok fazla bilgimiz yoktur. Dar alandaki sondajlar şeklinde çok az yerleşmede kazılar yapılmıştır. Bunlar içinde Boğazköy- Büyük-kale Kuzeybatı Yamacı’nda (Nordwest Hang) oraya çıkarılmış olan Geçiş Dönemi yerleşmesi en iyi bilinenidir (Orthmann 1963b). Ancak Geçiş Dönemi başından Assur Ticaret Kolonileri Dönemi sonuna kadar olan süreçte çanak çömleğin gösterdiği gelişme ile ilgili ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır.

2. Külliüoba Höyüğü ve Stratigrafisi

Külliüoba yerleşmesi Eskişehir İli, Seyitgazi İlçesi, Yenikent Köyü sınırları içinde yer almakta, Yenikent-Seyitgazi yolunun hemen doğusunda ve köye 1300 m mesafededir. Ova tabanından yüksekliği 10 m olan höyük, 300x150 m boyutlarındadır. Yerleşmedeki kazılar 1996 yılından bu yana aralıksız olarak Prof. Dr. Turan Efe başkanlığında sürdürülmektedir (Efe – Efe 2001; Fidan 2012; Sarı 2012; 2013; Türkteki 2012). MÖ 4. binyılın sonlarından 2. binyıl başlarına kadar kesintisiz bir stratigrafisi (Tablo 1) veren Külliüoba yerleşmesi, İç Batı Anadolu’da Orta Tunç Çağı’na Geçiş Dönemi’nin en kapsamlı araştırıldığı tek yerleşim konumundadır.

	KÜLLÜOBA	
	Doğu	Batı
Geç Dönem	I	
Orta Tunç Çağı'na Geçiş (Geç ETÇ III)	II A	Geçiş Dönemi Öncü Geçiş Dönemi
	II B	
	II C	
	II D	
	II E	
Erken ETÇ III	III A	
	III B	
	III C	
ETÇ II	IV A	1
	IV B	
	IV C	
	IV D	
	IV E	
	IV F	
	IV G	
ETÇ I		2
Erken Tunç Çağı'na Geçiş		3
		4
		5
Geç Kalkolitik		6
		7
		8

Tablo 1: Küllioba'nın Tabakalanması

Beş mimari evre içeren (IIE-IIA) Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi, "Öncü Geçiş Dönemi" ve "Geçiş Dönemi" olarak iki aşamada incelenmiştir. II E ve II D evreleri Öncü Geçiş Dönemi'ne; II C, II B ve II A evreleri ise Geçiş Dönemi'ne denk gelmektedir. Bu ayırımın yapılmasının gerisinde yatan neden, "Öncü Geçiş Dönemi'nde" söz konusu olan çanak çömleğin, Orta Anadolu Geçiş Dönemi çanak çömleğinin öncüsü olabilecek özellikler içermesidir. Bu şekilde, Küllioba'da Geçiş Dönemi kültür özelliklerinin aniden ortaya çıkmadığı, bunun iki aşamada gerçekleştiği anlaşılmıştır. Öncü Geçiş Dönemi'nde, Küllioba'da Erken Tunç Çağı III çanak çömlek özellikleri devam ederken, Geçiş Dönemi'nin bazı karakteristik mal ve form özelliklerini içeren çanak çömlek de ortaya çıkar (Şahin 2013: 25-33; Şahin 2014).

Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi'nin tanımlanmasında en belirleyici malzeme çanak çömlektir. Bu grup içinde kâseler, tabaklar, maşrapalar, çift kulplu fincanlar, dibi iple kesilmiş bardaklar, çaydanlıklar, yonca ağızlı testiler ve uzun sivri gaga ağızlı testiler (schnabelkanne), söz konusu dönemi tanımlayıcı en önemli form gruplarını oluşturur. Bu makalenin de konusunu oluşturan "Kalınlaştırılmış Dudaklı Kâseler" (Bead-rim bowl) ise dönem

için en karakteristik ve en önemli formu oluşturur. Külliüoba Höyüğü'nde ortaya çıkışı ve gelişimi stratigrafik olarak ortaya konabilmiştir.

3. Mal Grupları

3.1. Öncü Hitit Malı:

Bu malın hamuru kırmızı ve kahverenginin çeşitli tonlarındadır; iyi arıtılmıştır; zaman zaman gayet ince mineral katkı içermesi yanı sıra tamamına yakını mika katkıdır. Yüzey rengi kırmızı ve pembemsi kırmızı tonlarındadır. Astar oldukça ince olup çoğunlukla yüzeyden pul pul dökülmüştür. Bu malın diğer bir ayırıcı özelliği de çoğunlukla çark yapımı kaplarla temsil edilmesidir. Adından da anlaşılacağı üzere, Hitit Malı'nın henüz tüm özellikleri ile ortaya çıkmadığı öncü bir evresini oluşturmaktadır; dolayısıyla Külliüoba'da Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi'nin erken evreleri için karakteristiktir. Bu mal grubu bu dönem çanak çömleğinin esasını oluşturur. Yerel çanak çömlek ile birlikte gelişen bu grup, ilk olarak Öncü Geçiş Dönemi'nde (IIE-IID) ortaya çıkar.

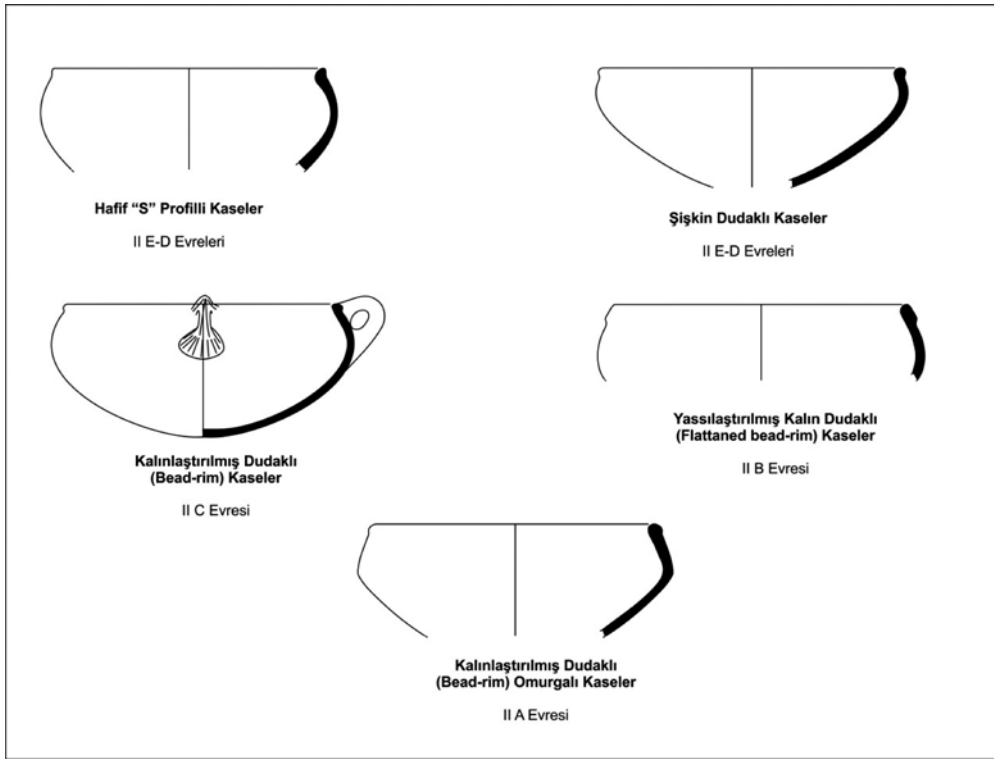
3.2. Hitit Malı:

Çok ince ve temiz hamurlu olan bu mal grubu, kırmızı ve kahverenginin tonlarındadır; oldukça iyi fırınlanmıştır. Hamur %92 oranında katkısızdır. Yüzey kırmızı ve kahverenginin tüm tonlarındadır. Bu mal ile yapılmış kaplar zarif olup ince cidarlı ve oldukça iyi ağıldır ve özenle yapılmıştır. Birçok kabın dış yüzeyi yatay yönde açıldığı için açıklama sonucu hemen ağız kenarı altında, dış kısmen de iç tarafta birbirinden ayrılan yatay yüzeyler (façata) oluşmuştur. B. Kull bu tekniğin daha çok kap çarkta şekillendirildikten sonra, yüzeyin bir kemik, çaytaşı ya da ahşap bir malzeme yardımıyla açılması sonucu oluştuğunu belirtmektedir (Kull 1988; 1998: 702). Bu mal grubu, Kültepe –Karum III-IV çanak çömleği kalitesindedir. K. Emre Kültepe Geçiş Dönemi'nin (Karum III-IV) benzer mal grubunu "Hitit Malı" olarak adlandırılmış olduğundan (Emre 1989: 112), tarafımızdan da aynı ismin kullanılması uygun görülmüştür. Bu mal MÖ 2. binyılda Hitit çanak çömleğinin esasını oluşturur. Külliüoba'da IIC Evresi'nden itibaren görülmeye başlayan bu mal grubunun oranı üst katlarda (IIB-IIA) giderek artar ve Geçiş Dönemi içinde en fazla orana sahip mal grubunu oluşturur. Bu mal ile temsil edilen çanak çömleğin tamamına yakını çark yapımıdır.

Kâse Formları

Kalınlaştırılmış Dudaklı Kâseler (Bead-rim bowl), Külliüoba'da ilk olarak II C evresinde ortaya çıkar. Ancak bu form, ilk kez II E-D evrelerinde, diğer bir deyişle, Öncü Geçiş Dönemi'nde ortaya çıkan Dışa Dönük Dudaklı Yarım Küresel Gövdeli Kâse formdan gelişmiş olmalıdır. Bu kâseler, geleneksel "S" profilli kâselerin çarkta yapılmış örnekleridir. Bu

yüzden kalınlaştırılmış dudaklı kâselerde konturlar daha akıcıdır. IIE ve IID evrelerinde “S” profilli ve “Şişkin Dudaklı Kâse” olarak adlandırılan kâseler II C evresinden itibaren ise “Kalınlaştırılmış Dudaklı Kâse” (Bead-rim bowl) formuna doğru bir gelişim gösterir. IIB evresinden itibaren de bu kâselerin yassılaştırılmış (flattened bead-rim) olanları, dönem sonunda ise (IIA evresi) bu formdaki kâselerin keskin omuzlu (carinated bead-rim bowl) örnekleri ortaya çıkar. Kronolojik olarak bu kâselerin form gelişimi aşağıda tablo halinde verilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Kalınlaştırılmış Dudaklı (Bead-rim) Kâselerin Gelişimi

Hafif “S” Profilli Kâseler

“S” profilli kâselerin üst kısmında profil içe doğru kıvrılır; dudak ise dışa dönüktür (Fig. 1/1-5). Bu form % 73 oranında çarkta yapılmıştır. Ağız çapları 8-28 cm arasında değişir. OTÇ’ye Geçiş Dönemi’nin tüm evrelerinde ele geçmiş olmasına rağmen, Öncü Geçiş Dönemi’nde (IIE-IID) daha yüksek orana sahiptir. Bu formun çoğunluğu Öncü Hitit Malı ile temsil edilmektedir.

Şişkin Dudaklı Kâseler

Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi'nin en karakteristik formlarından birini şişkin dudaklı kâseler oluşturur (Fig. 2/6-11). Yarım küresel gövdeli ve % 88 oranında çark yapımı olan bu kâseler değişiklik göstermekle birlikte, 18-24 cm arasında çaplara sahiptir. Bu form ilk olarak II E-D evrelerinde ortaya çıkar ve II A evresine kadar hemen hemen aynı oranda temsil edilir; ancak II A evresinde oranı birden bire düşer. Bu düşüşün nedeni, II A'da, kalınlaştırılmış ve yassılaştırılmış dudaklı kâselerin (*bead-rim*) giderek daha da önem kazanmasıdır. Bu kâselerin diğer bir özelliği de bazılarının yuvarlak ya da üçgen kesitli dikey kulplulara sahip olmasıdır.

Kalınlaştırılmış Dudaklı (Bead-Rim) Kâseler

Kalınlaştırılmış Yuvarlak Dudaklı Kâseler'in (*bead-rim bowl*) kalınlaştırılmış dudakları yuvarlak bir kesit vermektedir. Tamamının çarkta yapıldığı bu formun ağız çapları çoğunlukla 20-24 cm arasında değişir (Fig. 3/12-16; Fig. 6/14, 16). İlk olarak II C evresinde ortaya çıkan bu form, giderek artar ve II A evresinde en yüksek orana ulaşır. Bu kâselerden bazıları, yuvarlak kesitli dikey kulplara sahiptir; ancak bu kulplar hemen bir önceki form olan "şişkin dudaklı kâse" örneklerine göre daha küçüktür ve oranı da daha azdır. Söz konusu tek kulplu bu kâselerden bir tanesi oldukça büyük önem taşımaktadır. Tek örnek olarak II A evresinde bulunan bu kâsenin içinde, açık kırmızı boya ile yapılmış bir haç motifi vardır (Fig. 3/15; Fig. 6/15).

[103]

Yassılaştırılmış Kalın Dudaklı Kâseler (Flattened bead-rim bowl)

Yassılaştırılmış Kalın Dudaklı Kâseler (*Flattened bead-rim bowl*) ise bir önceki formdan sadece dudak kesitinin yuvarlak değil, yassılaştırılmış olması ile ayrılmaktadır. Bu formun tamamı çarkta şekillendirilmiştir. Bu gruba ait kâselerin ağız çapları 22-28 cm arasında değişir (Fig. 4/17-19). Geçiş Dönemi'nin son evresinde (II A) ortaya çıkan bu form, bir sonraki dönem olan Orta Tunç Çağı'nın en karakteristik formlarından biri olacaktır.

Kalınlaştırılmış Dudaklı Omurgalı Kâseler (Carinated bead-rim bowl)

Kalınlaştırılmış Dudaklı Omurgalı Kâseler (*Carinated bead-rim bowl*) grubunu diğer kalınlaştırılmış dudaklı kâselerden ayıran tek özellik omurgalı olmasıdır. Tamamının çark yapımı olduğu bu kâselerin ağız çapları genellikle 22-24 cm arasında değişmekte olup az da olsa çapları 30-32 cm'ye ulaşanlar da vardır (Fig. 4/20-22).

Sonuç

Küllüoba'da stratigrafik olarak ortaya konan ve Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi için karakteristik olan söz konusu kâse formları, Orta Anadolu Bölgesi'nde bir çok merkezden bilinmekle birlikte herhangi bir stratigrafik devamlılık göstermemektedir. Bu malzeme en iyi Kızılırmak Kavsinin kuzey kesiminde yer alan Boğazköy'den bilinmektedir (Orthmann 1963b). Boğazköy *NW-Hang* 9-8b katları arasında karşılaşılan bu çanak çömlek, Küllüoba Geçiş Dönemi örnekleri ile gerek özellikleri ve gerekse gelişimi bağlamında, son derecede tanımlı paralellikler gösterir. Boğazköy kalınlaştırılmış dudaklı (*bead-rim*) kâseleri, bu kâselerin zamanla ortaya çıkan yassılaştırılmış (*flattened bead-rim*) örnekleri, Küllüoba örnekleri ile neredeyse birebir örtüşür. Kalınlaştırılmış dudaklı (*bead-rim*) kâseler Boğazköy 9. tabakada sadece birkaç örnek ile temsil edilirken (Orthmann 1963b: Lev. 8/14,20), 8d-c katlarında (Orthmann 1963b: Lev. 21/190-191, 193-196) yoğunluğu artmıştır. Bu kattaki örnekler ince astarlı çark yapımı mal ile temsil edilir. 8b katında kalınlaştırılmış dudaklı kâselerin yassılaştırılmış örnekleri ve omurgalı olanları ortaya çıkar (Orthmann 1963: Lev. 30/281, Lev. 31/282, 295). Görüldüğü üzere, Boğazköy Geçiş Dönemi çanak çömleği oldukça gelişkin örnekler içermektedir. Başka bir açıdan bakıldığında Küllüoba'da ilk olarak IIE ve IID evrelerinde ortaya çıkan Geçiş Dönemi öncüsü denilen çanak çömlek grubu burada bulunmamaktadır. Söz konusu bu mal grubu şimdiye kadar sadece Polatlı bölgesinde saptanabilmiştir.

|104|

Küllüoba'da Öncü Geçiş Evresi olarak tanımlanan bu dönem (IIE ve IID evreleri), Polatlı bölgesinde Polatlı'nın XI. ve XII. katı (Lloyd – Gökçe 1951), Gordion'da ise bu katlara denk gelen PN-3 7 katında (Gunter 1991) saptanmıştır. İlk olarak Küllüoba'da Öncü Geçiş Dönemi Evreleri olan II E-D evrelerinde ortaya çıkan ve Kalınlaştırılmış Dudaklı kâselerin öncüsü olan Şişkin Dudaklı Kâseler, Gordion'dan bilinen bazı örnekler (Gunter 1991: Fig. 2/21, 24, 31-32, Lev. 12/31-32) ile örtüşmektedir. Gordion örnekleri kırmızının çeşitli tonlarında astarlı ve açık mal grubu ile temsil edilmekte olup bunlar çoğunlukla el yapımıdır; bazıları ise çarkta şekillendirilip el ile düzeltilmiştir (Gunter 1991: 9-12). Yayınlarda herhangi bir yeni maldan söz edilmese de bunların en azından bir kısmı Küllüoba'nın Öncü Hitit Malı ile temsil edilmiş olabilir.

Kızılırmak Kavsinin güney kesiminde Kültepe/Karum IV-III'ten bilinen (Özgüç 1950: 195; Özgüç – Özgüç 1953:188; Emre 1989:112) Geçiş Dönemi çanak çömleği Küllüoba II B ve IIA evrelerinininki ile paralellik gösterir. Koyu kırmızı astarlı, parlak açık mal yapımı, tipik ve zarif Hitit Malı ile temsil edilen bu kaplar arasında kalınlaştırılmış dudaklı (*bead-rim*) kâseler ve bu kâselerin yassılaştırılmış kalın dudaklı (*flattened bead-rim*) ve omurgalı örnekleri başta gelir. Söz konusu bu merkezler ile olan stratigrafik karşılaştırma aşağıda bir tablo halinde verilmiştir (Tablo 3).

Assur Ticaret Kolonileri Dönemi	Küllüoba		Gordion	Boğazköy (NW-Hang)	Kültepe	
	Yerleşilmemiş				Karum	Höyük
				8a	Ib	7
			H i a t u s	8b	II	8
Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi (Geç ETÇ III)	II A	Geçiş Dönemi	PN-3 7	8c	III	9
	II B			8d	IV	10
	II C			9		11a
	II D	Öncü Geçiş Dönemi				11b
	II E					11c
Erken ETÇ III	III A		PN-3 8 NCT VI (Erken)			12
	III B					13
	III C					

Tablo 3: Külliüoba ve Orta Anadolu yerleşmelerinin kronolojik karşılaştırması

Burada ortaya koymaya çalışılan sonuçlardan biri, Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi'nde bu döneme özgü yeni çanak çömlek özelliklerinin bir kırılma noktası oluşturacak şekilde birden bire değil, bu süreçte farklı zamanlarda ortaya çıktıkları anlaşılmaktadır. Dönemi karakterize eden Kalınlaştırılmış Dudaklı Kâselerin (Bead-rim bowl) gelişimi Külliüoba'da stratigrafik olarak takip edilebilmektedir. Bu durum söz konusu Geçiş Dönemi özelliklerinin Külliüoba'nın da içinde yer aldığı Frigya Kültür Bölgesi'nde ortaya çıkmış olabileceği izlenimini vermektedir. Bunun en önemli delili olarak Geçiş Dönemi çanak çömleğinin bu bölgede aniden değil, ilk olarak "Öncü Geçiş Dönemi" olarak adlandırdığımız aşamada yörenin geleneksel çanak çömleği ile birlikte ortaya çıkmasını gösterebiliriz. Gordion PN-3 7'de bulunan örnekler Külliüoba Öncü Geçiş Dönemi'ninkilerle üslupsal ve kronolojik olarak uyumaktadır. Zira Frigya Kültür Bölgesi ile Polatlı Bölgesi arasında kültürel bütünlüğe doğru giden gelişme bir önceki erken Erken Tunç Çağı III'te başlamıştır (Sarı 2012:193). Ancak bu bölgede çark yapımı çanak çömlek bu dönemde henüz yok denecek kadar azdır. Bu gelişim aşaması bugüne kadar bölgenin daha doğusunda, Kızılırmak Kavsî'nin içinde saptanamamıştır.

Bütün bunlar bize Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi çanak çömleğinin ilk olarak "Öncü Geçiş Dönemi" olarak tanımladığımız aşamada, Frigya Kültür Bölgesi içinde şekillendiğini ve zamanla önce Kızılırmak Kavsî'nin içine ve daha sonra da kuzeyde Orta Karadeniz Bölgesi'ne ve güneyde de Kızılırmak Kavsî'nin dışına ve Konya Ovası'na kadar yayıldığı izlenimini vermektedir.

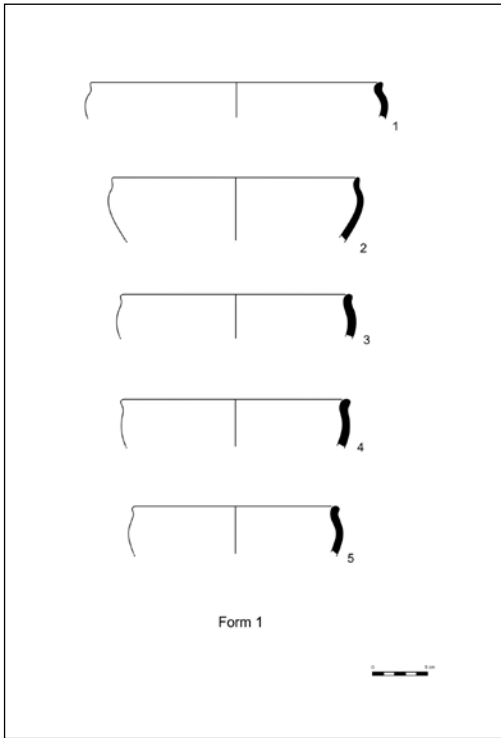

Fig. 1

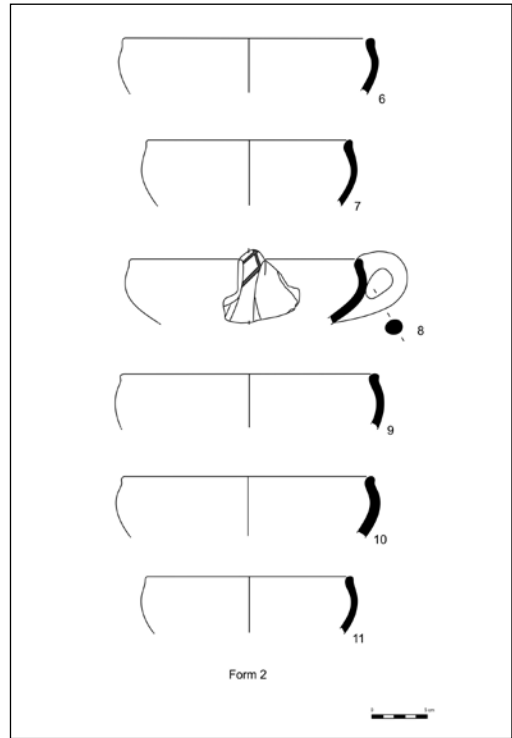

Fig. 2

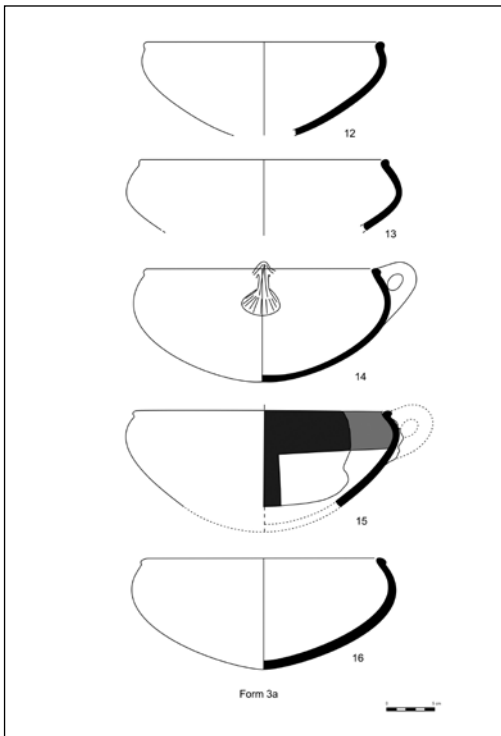

Fig. 3

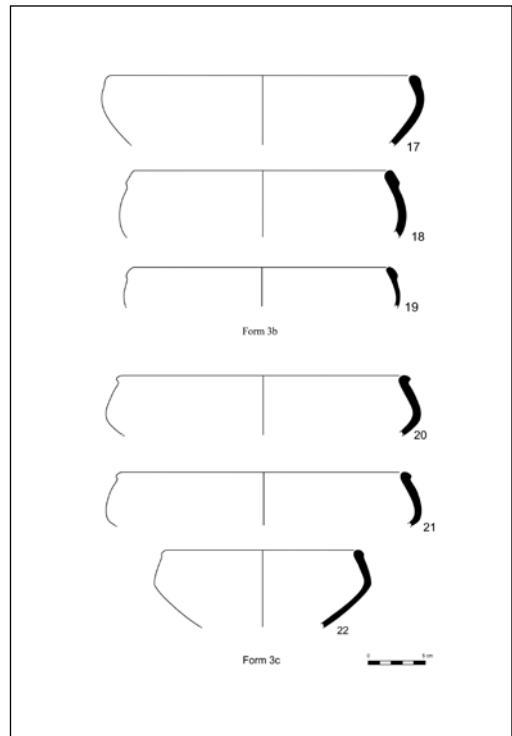

Fig. 4

Fig. 5

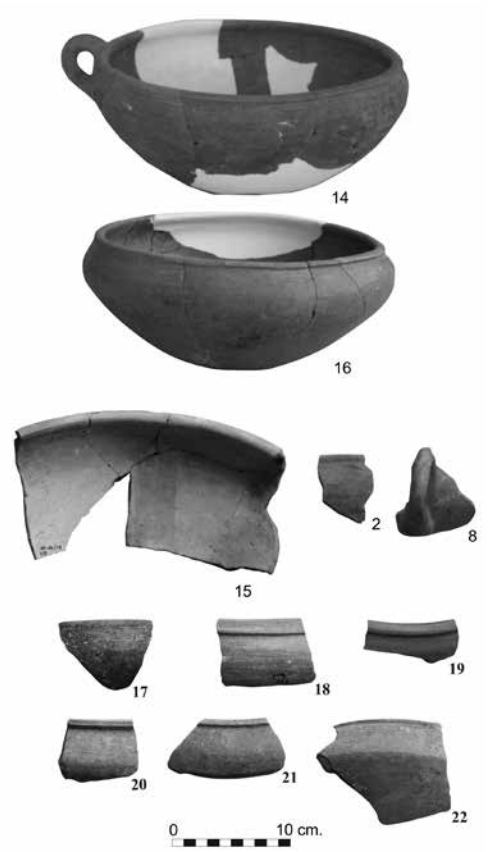

Fig. 6

Katalog

Katalog no: 1 Kâse Parçası - Z/AA 19.6 - Evre: II C

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Açık kırmızı hamur incedir; latrin ve yoğun mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Pembemsi kırmızı astarlı yüzey açıktır. Çark yapımı.

Katalog no: 2 Kâse Parçası - Z 18.30 - Evre: II C

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Bej ve gri özlü hamur incedir ve az mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Kırmızı astarlı yüzey açıktır. Çark yapımı.

Katalog no: 3 Kâse Parçası - Z 19.67 - Evre: II B

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Açık kahverengi ve gri özlü hamur incedir; ince taşçık ve yoğun mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Kırmızı astarlı yüzey açıktır. Astar iyi pekişmemiştir (*Pasty*). Çark yapımı.

Katalog no: 4 Kâse Parçası - AA 17.99 - Evre: II B

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Kırmızı hamur incedir; çok ince taşçık ve mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Pembemsi kırmızı astarlı yüzey açıktır. El yapımı.

Katalog no: 5 Kâse Parçası - AA 19.344 - Evre: II A

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Bej ve gri özlü hamur incedir; çok ince taşçık ve mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Pembemsi kırmızı astarlı yüzey iyi açıktır. Çark yapımı.

Katalog no: 6 Kâse Parçası - AA 19.257 - Evre: II E

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Açık kahverengi ve gri özlü hamur oldukça incedir; çok küçük taşçık ve mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Pembemsi kırmızı astarlı yüzey açıktır. Çark yapımı.

Katalog no: 7 Kâse Parçası - Z 18.30 - Evre: II C

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Bej ve açık gri özlü hamur incedir ve yoğun mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Koyu kırmızı yüzey astarlı ve açıktır. Çark yapımı.

Katalog no: 8 Dikey Kulplu Kâse Parçası - Z 19.234 - Evre: II C

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Açık kahverengi hamur incedir; ince taşçık ve mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Morumsu kırmızı astarlı yüzey açkılıdır. Üzerinde sıg yiv bezeme olan yuvarlak kesitli kulpa sahiptir. Çark yapımı.

Katalog no: 9 Kâse Parçası - Z 19.67- Evre: II B

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Açık kahverengi ve gri özlü hamur incedir; ince taşçık ve yoğun mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Kırmızı astarlı yüzey açkılıdır. Astar iyi pekişmemiştir (*Pasty*). Çark yapımı.

Katalog no: 10 Kâse Parçası - AA 17.99 - Evre: II B

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Açık kırmızı hamur incedir; ince taşçık ve az mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Pembemsi kırmızı astarlı yüzey açkılıdır. Çark yapımı.

Katalog no: 11 Kâse Parçası - Z 17.29 - Evre: II B

Mal Grubu: Hitit Malı

Tanım: Açık kırmızı ve gri özlü hamur incedir; ince taşçık ve yoğun mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Koyu kırmızı astarlı yüzey açkılıdır. Çark yapımı.

[109]

Katalog no: 12 Kâse Parçası - AA 18.87 - Evre: II C

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Açık kırmızı hamur incedir; az mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Koyu kırmızı astarlı yüzey iyi açkılıdır; astar yer yer dökülmüştür. Çark yapımı.

Katalog no: 13 Kâse Parçası - AA 19.41-Evre: II B

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Açık kahverengi hamur incedir; ince taşçık ve mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Kırmızımsı kahverengi astarlı yüzey açkılıdır. Ağız kenarı içte bant-astarlıdır (*rim-slip*). Çark yapımı, bkz. Efe – Türkteki 2005; Fig. 8b:10.

Katalog no: 14 Dikey Kulplu Kâse - AC 28.34 - Evre: II B

Mal Grubu: Hitit Malı

Tanım: Bej hamur incedir; ince taşçık ve mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Kırmızı astarlı yüzey iyi açkılıdır. Gövde de eksik bazı kısımlar alçı ile tümlenmiştir. Çark yapımı. Müze Env No: 2007-81/AC 28.34.

Katalog no: 15 Dikey Kulplu Kâse Parçası - AA/AB 18.219 - Evre: II A

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Açık kahverengi ve gri özlü hamur incedir, ince taşçık ve mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Kırmızı astarlı ve iyi ačkılı yüzeyde ikincil yanmadan dolayı siyah alacalanmalar yer alır. Yalın bırakılmış açık kahverengi iç yüzeyde açık kırmızı boya ile yapılmış haç motifi yer alır. Çark yapımı olup dış düzeyde el ile yapılmış düzeltme izlerine sahiptir. Fazla belirgin olmayan yer yer birbirinden ayrılan yüzeyler (façatalı) oluşmuştur.

Katalog no: 16 Kâse - Z 19.10 - Evre: II A

Mal Grubu: Hitit Malı

Tanım: Açık kırmızı hamur oldukça incedir ve mika katkılıdır. Fırınlama çok iyidir. Açık kırmızımsı kahverengi astarlı yüzey iyi ačkılıdır. Ağız kenarında eksik olan kısım alçı ile tūmlenmiştir. Çark yapımı. Müze Env No: A.9-06.

Katalog no: 17 Kâse Parçası - AB 26.17 - Evre: II A

Mal Grubu: Hitit Malı

Tanım: Kahverengi hamur incedir; çok ince taşçık ve mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Kırmızımsı kahverengi astarlı yüzey iyi ačkılıdır. Çark yapımı.

|110|

Katalog no: 18 Kâse Parçası - Z 19.323 - Evre: II A

Mal Grubu: Hitit Malı

Tanım: Kırmızı ve açık gri özlü hamur çok incedir; çok az mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Kırmızımsı kahverengi astarlı yüzey iyi ačkılıdır; ağız kenarı içte bant-astarlıdır (*rim-slip*). Çark Yapımı olup el ile düzeltilmiştir. Dış kısımda yatay yönde birbirinden ayrılan yüzeyler (façatalı) oluşmuştur. İç kısmında çark izleri belirgindir.

Katalog no: 19 Kâse Parçası - AB 26.17 - Evre: II A

Mal Grubu: Hitit Malı

Tanım: Açık kahverengi hamur çok incedir ve az mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Kahverengi astarlı yüzey parlak ačkılıdır. Çark Yapımı olup el ile düzeltilmiştir. Dış ve iç kısımda yatay yönde birbirinden ayrılan yüzeyler (façatalı) oluşmuştur.

Katalog no: 20 Kâse Parçası - AA 18.529 - Evre: II A

Mal Grubu: Hitit Malı

Tanım: Kırmızı ve gri özlü hamur çok incedir ve mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Yüzey dışta kırmızı astarlı ve iyi ačkılıdır; içte yalındır. Çark Yapımı olup el ile düzeltilmiştir. Dış kısımda yatay yönde birbirinden ayrılan yüzeyler (façatalı) oluşmuştur. İç kısmında çark izleri belirgindir.

Katalog no: 21 Kâse Parçası - AB 26.17 - Evre: II A

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Kırmızı hamur çok incedir ve mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Kırmızı astarlı yüzey iyi açkılıdır. Çark yapımı.

Katalog no: 22 Kâse Parçası - Z/AA 19.4 - Evre: II A

Mal Grubu: Öncü Hitit Malı

Tanım: Kırmızı hamur incedir; ince taşçık ve mika katkılıdır. Fırınlama iyidir. Kırmızı astarlı yüzey açkılıdır. Çark Yapımı olup el ile düzeltilmiştir. Dış kısımda yatay yönde yer yer birbirinden ayrılan yüzeyler (façatalı) oluşmuştur. İç kısımda çark izleri belirgindir.

Kaynakça

Bittel, K.

1942 *Kleinasiatische Studien*, Istanbuler Mitteilungen Heft 5, İstanbul.

Efe, T.

1988 *Demircihöyük Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978*. Vol III, 2. *Die Keramik 2, C: Die Frühbronzezeitliche Keramik der Jüngerer Phasen (ab Phase H)*, Mainz.

1994 "Early Bronze Age III Pottery from Bahçehisar: The significance of the Pre-Hittite Sequence in the Eskişehir Plain, Northwestern Anatolian", *AJA* 98: 5-34.

2003a "Batı Anadolu Tunç Çağı Uygarlığının Doğuşu", *ArkeoAtlas* 2: 92-129.

2003b "Pottery Distribution Within the Bronze Age of Western Anatolia and its Implications upon Cultural, Political (and Ethnic?) Entities", M. Özbaşaran – O. Tanındı – A. Boratav (eds.), *Archaeological Essays in Honour of Homo amatus: Güven Arsebük için Armağan Yazılar*, İstanbul: 87-105.

2004 "Kültür Gruplarından Krallıklara: Batı Anadolu'nun Tarihöncesi Kültürel ve Siyasal Gelişim Profili", *Colloquium Anatolicum* III: 15-29.

2007 "The Theories of the 'Great Caravan Route' Between Cilicia and Troy: The Early Bronze Age III Period in Inland Western Anatolia", *Anatolian Studies* 57: 47-64.

Efe, T. – E.Fidan

2006 "Pre-Middle Bronze Age Metal Objects from Inland Western *Anatolia*", *Anatolia Antiqua* XIV: 15-43.

Efe, T. – D. Ş. M. Ay Efe

2001 "Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu'da bir İlk Tunç Çağı Kenti.1996-2000 Yılları Arasında Yapılan Kazı Çalışmalarının Genel Değerlendirmesi", *TÜBA-AR* 4: 43-78.

Efe, T. – M. Türkteki,

2005 "The Stratigraphy and Pottery oh the Period Transitional into the Middle Bronze Age at Küllüoba (Setitgazi-Eskişehir)" *Anatolia Antiqua* XIII: 119-144.

Emre, K.

1989 “Pottery of Levels III and IV at the Karum of Kanesh”, K. Emre – M. Mellink – B. Hrouda – N. Özgüç (eds.), *Anatolia and the Ancient Near East : Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, Ankara: 111-128.

Fidan, M. E.

2012 “Küllüoba İlk Tunç Çağı Mimarisi” *MASROP/ E-Dergi* 7: 1-44.

Forlanini, M. – M. Marazzi,

1986 *Anatolia: L'impero Hittita*, Atlantante Storico del Vicino Oriente 4.3, Roma.

French, H. D.

1969 *Anatolia and the Aegean in the Third Millenium B.C.*, Vol 1-2, (Unpublished Phd. Thesis), Cambridge.

Gunter, A.C.

1991 *Bronze Age Gordion Excavations Final Reports III*, Philedelphia.

Kull, B.

1988 *Demircihüyük. Die Ergebnisse der Ausgrabungen von 1975-1978*, Mainz.

1998 “Middle Bronze Age Occupation at Demircihüyük”, *Uluslararası Assiriyoloji Kongresi XXXIV*, Ankara: 699-706.

Lloyd, S. – N. Gökçe

1951 “Excavations at Polatlı”, *Anatolian Sutudies* I: 21-75.

Lloyd, Seton – J. Mellaart

1962 *Beycesultan I: The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, Vol I, London.

Mellaart, J.

1970 “The Second Millennium Chronology of Beycesultan”, *Anatolian Studies* 20: 55-68.

Mellink, M. J.

1989 “Anatolian and Foreing Relations of Tarsus in the Early Bronze Age”, Kutlu Emre – M. Melling (eds.), *Tahsin Özgüç'e Armağan. Anatolia and the Ancient Near East. Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, Ankara: 319-331.

Müller-Karpe, M.

1994 *Anatolisches Metallhandwerk*, Neumunster.

Orthmann, W.

1963a *Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolien*, Berlin.

1963b *Frühe Keramik von Boğazköy; aus den Ausgrabungen am Nordwesthang von Büyükkale*.

Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient-Gesellschaft 74, Berlin.

Özgüç, T.

1950 *Kültepe Kazısı Raporu 1948*, Ankara.

Özgüç, T. – N. Özgüç

1953 *Kültepe Kazısı Raporu 1949*, Ankara.

Sarı, D.

2012 “İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı’nda Batı Anadolu’nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi”,
MASROP/ E-Dergi 7: 112-249.

2013 *Evolution Culturelle et Politique de L’anatolie de L’ouest au Bronze Ancient et au Bronze
Moyen. ANRT, Villeneuve D’ascq.*

Şahin, F.

2013 *Küllüoba Höyüğü Orta Tunç Çağı’na Geçiş Dönemi (Übergansperiode): Mimari ve
Çanak Çömlek*. İstanbul Üniversitesi, Protohistorya ve **Önasya** Arkeolojisi Anabilim Dalı
(Yayınlanmamış Doktora Tezi).

2014 “Küllüoba Orta Tunç Çağına Geçiş Dönemi: Mimarisi ve Çanak Çömleği”, *AST* 30:
39-54.

Türkteki, M.

2012 “Batı ve Orta Anadolu’da Çark Yapımı Çanak Çömleğin Ortaya Çıkışı ve Yayılımı”,
MASROP/ E-Dergi 7: 45-111.

